

ТЕРМІНИ ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ В ТЕКСТАХ АНОТАЦІЙ НАУКОВО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ СТАТЕЙ.

С.В. Подолкова, доцент

Сумський державний університет

Засоби реалізації комунікативності у текстах анотацій науково-експериментальних статей забезпечують ефективність одержання і передавання інформації в науковій комунікації. Збільшення потоку науково-технічної інформації обумовлює необхідність вивчення мовних засобів, що реалізують у науково-технічних текстах комунікативну функцію. Велика кількість наукових публікацій: монографій, статей, навчальних посібників, технічної документації, проспектів, інструкцій для користування, рекламних текстів і т. і., ускладнює пошук і знаходження необхідної інформації. Тексти ж анотацій (ТА) науково-експериментальних статей сигналізують про появу нових досліджень, розробок, статей і допомагають читачеві зорієнтуватися й знайти статтю, що його зацікавила.

ТА науково-експериментальної статті являє собою згорнутий варіант змісту основного тексту. Мета текстів зазначеного жанру - позначити тему науково-експериментальної статті, надати відомості загального характеру про неї, пояснити читачеві, чим цікава стаття-першоджерело, тобто сформулювати в адресата уяву про предмет повідомлення первинного тексту.

Під анотацією науково-експериментальної статті в даній роботі розуміється згорнутий варіант змістовної структури науково-експериментального тексту, що виконує сигнальну функцію.

Насиченість науково-технічних текстів термінами й термінологічними сполученнями відрізняє їх від текстів інших жанрів. «Вже при перших спробах аналізу мови наукової літератури виділяють дві основні риси: наявність спеціальної термінології й використання шаблону у виборі мовних засобів» [1, 18]. Питанням визначення терміна й термінології, причинам мотивації наукових термінів, способам їх утворення й особливостям функціонування приділяється значна увага в роботах сучасних лінгвістів [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Терміни в ТА науково-експериментальних статей є не тільки їх характерною рисою, але й засобом реалізації комунікативності в текстах зазначеного жанру, тому що призначення термінів - «збагачувати інформаційний потенціал читача» [10]. Під комунікативністю в даній роботі розуміється здатність передавати повідомлення (інформацію), спрямовану на реалізацію комунікативної мети тексту (комунікативного наміру автора). Повідомлення в ТА науково-експериментальних статей, як і в будь-якому науково-технічному тексті, являє собою інформацію наукового або технічного характеру. Мова науково-технічної літератури звернена до інтелекту, що оперує поняттями, судженнями, умовиводами, формулюваннями й термінами. Науковий термін виник у відповідь на необхідність мати однозначне співвідношення між означуваним і означаючим для точності й адекватності вираження наукових понять. Термін враховує всі необхідні й достатні ознаки поняття, що термінується. Термін не тільки називає поняття, але разом з тим визначає й уточнює його, тобто виконує номінативну й дефінітивну функції.

Під терміном розуміють «слово або словосполучення, що точно й однозначно називає предмет, явище або поняття науки й техніки і його зміст; в основі терміна лежить науково побудована дефініція» [11, 68].

Залежно від рівня узагальнення в плані змісту виділяються терміни більш конкретного значення й терміни, що виражають абстрактні поняття. На відміну від виробничих і технічних термінів наукові терміни відбивають більш високий ступінь наукової абстракції. У виробничих, галузевих терміносистемах переважають конкретні терміни, тому що об'єктом іменування виступають, насамперед, предмети (інструменти, матеріали й т.п.): *steel stop valve* (SP API 610, 8) - вентиль запірний сталевий; *coupled valve* - вентиль муфтовий; *casing wear ring* - кільце ущільнювальне (SPD, 14).

Абстрактні терміни в ТА науково-експериментальних статей називають:

1) процеси експлуатації устаткування, технологічної обробки матеріалів і т.п. Наприклад: *water ingress* - надходження води (VCP, 3); *rotation* - обертання; *suction* - усмоктування; *injection* - упорскування (D, 3); *vibration* - вібрація; *vertical expansion* - вертикальне розширення; *fast start-up* -

швидкий пуск (NSTR, 1-2); *shaft deflection* - відхилення осі (RT, 1); *lubrication* – змазування; *sealing* - герметизація (D, 4).

2) якості, властивості, переваги описуваного об'єкта: *material integrity* - цілісність матеріалу; *the ability to design* - здатність до проектування (NSTR, 1-2); *hydraulic efficiency* – коефіцієнт корисної дії гідравлічного устаткування (D, 3); *high reliability solution* - рішення, що дає високу надійність; *flexibility* – гнучкість; *versatility* - надійність (CT, 1); *easy accessibility* – доступність; *increased on-stream durability* - підвищена експлуатаційна надійність (THS, 1-2).

3) операції, види діяльності, що забезпечуються застосуванням описуваних об'єктів: *pipework arrangement* (D, 3) - розміщення системи трубопроводів; *fire suppression* (HT, 2) - гасіння пожеж; *automatic voltage regulation* (HT, 2) - автоматична регуляція напруги; *noise measurin* (WP, 5) - вимір рівня шуму.

4) тести, що реєструють контрольні випробування устаткування й пристроїв: *full material integrity testing* - випробування на цілісність всіх використовуваних матеріалів; *ultrasonic and radiography* - ультразвук і радіографія; *testing control* - пробний контроль; *hydrostatic testing* - гідростатичне випробування; *functional test* - випробування в дії; *dust control* - контроль на наявність пилу (DIV, 3).

5) технологічні процеси: *powerful in-house computing* - обчислення за допомогою комп'ютерів (NSTR, 1); *sealing technology* - технологія ущільнень; *membrane technology* - мембранна технологія; *filtration and separation technology* - технологія фільтрації й сепарації (AMEPC, 19); *emissions-free update* - беземісійна модернізація (EFU, 3).

У ТА науково-експериментальних статей конкретні терміни становлять у середньому 11% від загальної кількості слів. Кількість абстрактних термінів у ТА досягає 8%. При розгляді співвідношення конкретних і абстрактних термінів були отримані наступні дані: у ТА доля конкретних термінів становить 56%, абстрактних - 44% від загальної кількості термінів.

Таблиця 1

Представленість конкретних і абстрактних термінів у ТА науково-експериментальних статей

	ТА науково-експериментальних статей
конкретні терміни	11%
абстрактні терміни	8%

Число конкретних і абстрактних термінів у досліджуваних текстах, виражене у відсотковому відношенні до загальної кількості термінів, надається в таблиці 2:

Таблиця 2

Співвідношення конкретних і абстрактних термінів у ТА науково-експериментальних статей

	ТА науково-експериментальних статей
конкретні терміни	24%
абстрактні терміни	44%

У сучасній науково-технічній англійській мові спостерігається тенденція збільшення кількості різних видів скорочень (абревіацій, акронімів) слів і словосполучень. Цей процес обумовлений дією закону економії мовних засобів. Абревіація є засобом конденсації мовного сигналу й підвищення інформаційної ємності тексту, тобто той самий обсяг інформації передається меншою кількістю знаків. Наприклад: “SCADA” (*Supervisory Control and Data Acquisition*) – комп'ютерна база (PC, 24). Під абревіацією розуміють перетворення термінологічного сполучення в абревіатурне ім'я предмета [12, 5].

Скорочені слова або абревіатури в ТА науково-експериментальних статей, як правило, є називами загальновідомих інститутів, асоціацій, фірм, компаній, стандартів: *A.S.M.E* (NSTR, 1)

(American Society of Mechanical Engineers); BS, DIN or ASA standards (D, 3) (British Standard, Deutsche Industrienorm or American Standard Association standards); ICCS (IW, 33) (Industrial Combustion Control System); API (API, 1) (American Petroleum Institute); ANSI (API, 1) (American National Standard Institute); NEMA (API, 60) (National Electrical Manufacturers Association); DIN (D, 3) (Deutsche Industrienorm); NAM (D, 3) (Normenausschlussmaschinenbau).

Скорочуються загальнотехнічні терміни, особливо ті, які відрізняються високою частотністю вживання: DC or AC (direct current or alternating current) power sources, UV (ultraviolet) lamp (IW, 33); ID – inner diameter (API, 16); IPS (in-place cost) fasteners (IMDP, 12); CAM – computer-aided manufacturing, CAD – computer-aided design (IW, 33); NPSH – net positive suction head (D, 3).

Кількість скорочень у ТА науково-експериментальних статей становить 5% від загальної кількості термінів.

ТА науково-експериментальних статей характерне використання термінів, до складу яких входить власне ім'я автора технічного пристрою, рівняння або гіпотези. Ці терміни, суб'єктивні за походженням, знайшли об'єктивне й рівноправне існування в даній галузі. Їх досить багато в будь-якій галузі науки й особливо в техніці, де іменування нових винаходів і відкриттів досить непередбачене, випадкове й суб'єктивне: *the Bagnold hypothesis* (IC, 150); *Reynold equations* (H, 15); *Darriens type turbine* (HT, 318); *single-stage radial/axial Fransis machine* (HT, 398); *Kaplan turbine* (HT, 390); *constant-pressure Pelton turbine* (HT, 288); *Fransis turbines* (HT, 237).

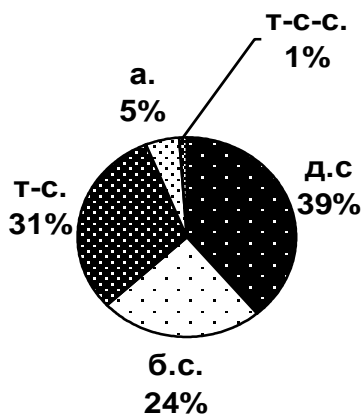
Текстам анотацій науково-експериментальних статей не притаманні афіксальні дериваційні термінологічні одиниці. Для них характерні конвертовані деривати (повернення до проблеми словосполучень типу "stone wall" у технічній підмові). Наприклад: *microlith glass fiber mat* - покриття зі скловолокна мікроліт (S, 5); *aluminium vapour barrier sheet* - алюмінієва пластина, що перешкоджає надходженню пари; *glass filament yarn reinforcement* - армування пряжі скловолокном; *vapour pressure equalizer sheet* - пластина, що використовується для вирівнювання тиску пари; *textile glass fiber slivers* - пасма скловолокна, що застосовуються в текстильній промисловості (S, 8-9).

ТА науково-експериментальних статей притаманне використання згорнутих синтаксичних конструкцій, які є результатом дії закону економії мовних засобів: *computer-aided engineering* - комп'ютерне конструювання (PC, 3); *field-proven performance* - експлуатаційні якості, перевірені в польових умовах (IW, 14); *belt-drive pedestal mounting* - спосіб установки на стійці ремінного приводу (IW, 32); *maintenance-free operation* - експлуатація без поточного ремонту, *pulse-free flow* - потік, вільний від пульсації, *close-coupled motor-drive mounting* - багатоблочний спосіб установки приводного двигуна, *magnetic-coupled pumps* - насоси з електромагнітною муфтою (IW, 32).

Запропонована нижче діаграма наочно співвідношення термінів різних структурних типів у ТА науково-експериментальних статей:

Діаграма 1

Співвідношення термінів різних структурних типів у ТА

- д.с. - двокомпонентні словосполучення
- б.с. - багатоконпонентні словосполучення
- т-с. - терміни-слова
- а. - аббревіатури
- т-с-с. - терміни-символо-слова

Таблиця 3 ілюструє процентний вміст термінів від загальної кількості слів, тобто насиченість текстів досліджуваного жанру термінами різних структурних типів:

Таблиця 3

Представленість термінів різних структурних типів у ТА науково-експериментальних статей

	ТА науково-експериментальних статей
загальна кількість термінів	19% (8% абстрактних, 11% конкретних)
терміни-слова	5,9%
двокомпонентні словосполучення	7,4%
багатоконпонентні словосполучення	4,6%
аббревіатури	0,9%
терміни-символо-слова	0,2%

Терміни в ТА науково-експериментальних статей являють собою ідеальний засіб передачі інформації, адекватної даному конкретному фрагменту практичної діяльності: їх використання робить повідомлювану інформацію точною, об'єктивною, достовірною, оптимізує процес науково-технічної комунікації, тобто сприяє реалізації комунікативності в текстах цих жанрів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Разинкина Н.М. Стилистика английской научной речи. – М.: Наука, 1972. – 166 с.
2. Крикунова Г.І. Проблема визначення терміна і термінології // Іноземна філологія. – Львів: Львівськ. нац. ун-т ім. І.Франка. -1982. – Вип. 66. – С. 96-102.
3. Володина М.Н. Специфика терминологической номинации // Вестник МГУ. – Сер. 9. – 1986. - № 5. – С. 38-41.
4. Володина М.Н. Информационная природа термина // Филол. науки. – 1996. - №1. – С. 90-95.
5. Бородин А. И. О некоторых структурно-семантических тенденциях в английском терминообразовании // Вісник Харків. держ. ун-ту. – 1997. - №390. – С. 19-22.
6. Завгороднєв Ю.А., Дуда О.І. Способи утворення фінансово-економічних термінів у сучасній українській мові // Іноземна філологія. – Львів: Львівськ. нац. ун-т. ім. І.Франка. – 1999. - Вип. 111. – С. 201-207.

7. Зарума-Панських О.Р. Лексико-семантичні особливості текстів міжнародних договорів // Іноземна філологія. – Львів: Львівськ. нац. ун-т. ім. І.Франка. – 1999. - Вип. 111. – С.144-149.
8. Яковенко И.В. Причины мотивации научных и обиходных терминов // Вісник Харків. держ. ун-ту. – 1998. - № 406. – С. 241-244.
9. Фиган Э.Б. Об изучении терминологии с позиции теории систем // Семиотические проблемы языков, науки, терминологии и информатики. – М.: Наука. -1971. – С. 49-57.
10. Скороходько Е.Ф. Терміни, що виражають нові знання у структурі англомовних наукових текстів // Вісник Харків. нац ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2000. - № 471. – С. 235-240.
11. Сенкевич М.П. Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – М., 1976. – 263 с.
12. Краев А.Д. Лексические и синтаксические аспекты аббревиации: Автореф...дис. канд. филол. наук: 10.02.04. – Л., 1986. – 22 с.

Ілюстративний матеріал

- SP API 610 – Sulzer Pumps API 610. Vertical Can Pumps. – Germany, 1990. – 10 p.
- SPD – Sulzer Pump Division. Pumps for the Offshore Oil Industry. – Germany, 1990. – 19 p.
- D – Duoglide. – UK, 1995. – 8 p.
- NSTR – Nuclear Steam Turbine Range. – UK, 1995. – 4 p.
- RT – Regenerative Turbine. Frame-mounted Pump. – USA, 1988. – 6 p.
- CT – Control Techniques. – USA, 1995. – 12 p.
- THS – Type HS. Horizontal Plunger Pumps. – USA, 1995. – 6 p.
- HT – Hydro Turbo 98. - Loucna, 1998. – 636 p.
- DIV – Dressler Industrial Valves. – USA, 1996. – 12 p.
- AMEPC (b) – Advanced Materials and Engineering Publications Catalogue. – UK, USA, 1996. – 29 p.
- EFU – Emissions-Free Update. – USA, 1995. – 4 p.
- IW – Industrial World. – USA, 1992. – 38 p.
- API – API 610. A Mechanical Seal Guide to API 610 Standard. – John Crane Incorporated, USA, 1990. – 64 p.
- IC – International Conference Kielce University of Technology Research Cooperation with Academic & Industrial Institutions. – 1995. – 316 p.
- TH – Transhydro-94. – Wroclaw-sobotka, 1994. – 286 p.
- S – Schuller. – Germany, Wertheim, 1993. – 15 p.
- PC – Publications Catalogue. Advanced Materials & Engineering. – UK. – 29 p.

Терміни як засіб вираження комунікативності у текстах анотацій науково-експериментальних статей.

Стаття надає аналіз термінів різних структурних типів у текстах анотацій науково-експериментальних статей, які є засобами комунікації у текстах зазначених жанрів, забезпечуючи найбільш ефективну передачу інформації та реалізацію комунікативного наміру автора.

Ключові слова: комунікативність, анотація, науково-експериментальна стаття, двокомпонентні та багатоконпонентні термінологічні словосполучення, скорочення.

Термины как средство выражения коммуникативности в текстах аннотаций научно-экспериментальных статей.

Статья анализирует термины различных структурных типов в текстах аннотаций научно-экспериментальных статей, которые являются средствами реализации коммуникативности, обеспечивая наиболее эффективную передачу информации и реализацию коммуникативного намерения автора.

Ключевые слова: коммуникативность, аннотация, научно-экспериментальная статья, двухкомпонентные и многокомпонентные терминологические сочетания, сокращения.

Terms as means of communicativity realization
in the texts of scientific-experimental article abstracts.

The article gives analysis of different structure type terms in the texts of abstracts of scientific-experimental articles, which make possible the most effective transmission of information and realization of author's intention.

Key words: communicativity, abstract, scientific-experimental article, two-component word combinations, multi-component word combinations, abbreviations.